

SJABBAT SJALOM

Sjabbat Weekblad voor Nederland

Jaargang VIII, Nr. 290

Parasjat Baha'alotecha

14 Sivan 5769
5/6 juni 2009

Overzicht Beha'alotecha (Numeri 8:1-12:16)

Aharon wordt geleerd hoe hij de *menorah* moet aansteken. Mosjé heiligt de *Levi'iem* om hun werk te doen in het *Misjkan*. Zij vervangen de eerstgeborenen, die ongeschikt geworden waren tengevolge van de zonde met het gouden kalf. De *Levi'iem* worden opgedragen dat zij na vijf jaar training in het *Misjkan* moeten werken, van hun 30ste tot hun 50ste jaar; daarna mogen zij zich met minder inspannend werk bezighouden. Een jaar na de uittocht uit Egypte, geeft Hasjem Mosjé opdrachten voor het *Korban Pesach*. Diegenen die het *Korban Pesach* niet mogen brengen vragen om een oplossing voor hun probleem, en de *mitswa* van *Pesach Sjeini*, die een „tweede kans” biedt om het offer van het *Korban Pesach* een maand later te brengen, wordt uiteengezet. Wonderlijke wolken die boven het *Misjkan* drijven, signaleren wanneer men verder moet reizen en wanneer men zijn kamp moet opslaan. Twee zilveren trompetten roepen de vorsten of het hele volk op als er iets moet worden aangekondigd. De trompetten geven ook de reisplannen aan en signaleren ook voor oorlog of feesten. De volgorde, waarin de stammen marcheren wordt vastgelegd. Mosjé nodigt zijn schoonvader Jitro uit om het Joodse volk te vergezellen, maar Jitro keert terug naar Midjan. De *Erev Rav* — het gemengde gepeupel van Egyptenaren dat het Joodse volk vergezeld heeft bij zijn uittocht uit Egypte — hitst sommige mensen op om te klagen over het manna. Mosjé protesteert dat hij niet in staat is het volk alleen te regeren. Hasjem zegt hem 70 ouderlingen uit te zoeken, het eerste *Sanhedrin*, om hem te assisteren, en Hij deelt hem mee, dat het volk zoveel vlees zal krijgen dat zij er ziek van zullen zijn. Twee kandidaten voor de groep ouderlingen profeteren buiten hun bevoegdheid, en voorspellen dat Jehosjoe'a in plaats van Mosjé het volk het land Kana'aan zal binnenbrengen. Sommigen protesteren, met inbegrip van Jehosjoe'a, maar Mosjé is er mee ingenomen dat ook anderen profeten zijn geworden. Hasjem zorgt voor een onafgebroken aanvoer van kwartels voor diegenen die klaagden over het gebrek aan vlees. Miriam maakt een constructieve opmerking tegen Aharon, die ook inhoudt dat Mosjé niet anders is dan de andere profeten. Hasjem legt uit dat de profetie van Mosjé superieur is aan die van elke andere profeet, en straft Miriam met *tzara'at*, alsof zij geroddeld heeft over haar broer. Mosjé bidt voor haar, en het volk wacht totdat zij genezen is, voordat het verder reist.

Door Ohr Somayach in Jeruzalem, Israël

©1998 Ohr Somayach International - Alle rechten voorbehouden

De Wekelijkse Haftara

Door Reuben Ebrahimoff

Parasjat Beha'alotecha (Zecharja 2:14-4:7)

Samenvatting:

De Haftara begint met de voorspelling door Zecharja van de terugkeer van Hasjem in de toekomst, naar Jeruzalem. Dan zullen de volken van de wereld zich aansluiten bij die inzameling en dat meevieren. Het tweede deel van de Haftara gaat over de beschuldiging en vrijspraak van Jehosjoea de Kohen Gadol door het hemelse gerechtshof. Hij wordt beschermd tegen de aanklachten van de Satan. De Haftara gaat dan verder met een boodschap voor Jehosjoea de Kohen Gadol. Eerst wordt hij vermaand omdat zijn kinderen getrouwd zijn met niet-Joodse vrouwen en daarna wordt hem beloning in het vooruitzicht gesteld als hij Hasjems wegen blijft volgen. Tot slot vertelt Zecharja over zijn visioen van de Menora en de boodschap daaraan verbonden: „Niet door kracht en niet door macht, maar door Mijn geest, zegt Hasjem-Tsewaot.”

Rasji verklaart: „Dit is een teken voor Zeroebawel, dat net zoals deze olie van de Menora en de olijven, waaruit zij voortkomen, uit zichzelf rijpen, zo zal jij Mijn huis niet bouwen met jouw eigen kracht of met jouw eigen macht, maar Ik zal Mijn geest op Koning Darius van Perzië leggen en hij zal je opdracht geven te bouwen en alle bouwkosten te betalen van zijn schatkist.”

Liefde voor het volk van Israël staat gelijk aan de liefde voor G-d. Wanneer je de ouders lief hebt, houd je ook van hun kinderen.

Ba'al Sjem Tov

Inzicht in Parasjat Beha'alotecha 5769

In de Parasja van deze week lezen we dat Miriam, Mosjé's zuster, hem beschaamd maakt door hem op een zeer persoonlijke manier te belasteren. Mosjé was echter in het geheel niet gestoord door wat ze had gezegd. De Tora (Bamidbar 12:3) schrijft dit toe aan Mosjé's uitzonderlijke bescheidenheid. Iemand die waarlijk bescheiden is, kan iedere belediging verdragen, zonder slechte gevoelens te krijgen voor degene die hem beledigd heeft. Als iemand niet het gevoel heeft dat hij door anderen in hoog aanzien „verdient” te worden gehouden, dan kan hij een hoop verlies in achtung verdragen.

De eigenschap van bescheidenheid, hoe moeilijk ook te verkrijgen, is uitermate de moeite waard om na te streven. Zoals de Gemara het stelt: „Iemand hoort zich altijd in het donker op te stellen (d.w.z. onopvallend, nederig te zijn) en dan zal hij leven” (Sanhedrin 92a). De Gemara illustreert deze stelregel met een voorbeeld: Wanneer de aandoening van *tsara'at* een vlek op de muur van een huis veroorzaakt, dan kan dat uiteindelijk leiden tot de halachische beslissing dat het hele huis moet worden afgebroken. Maar als de aandoening een **donkere** hoek in het huist treft, die niet door het zonlicht verlicht wordt, dan beslist Tora dat de wetten voor *tsara'at* niet van toepassing zijn en dan is er geen noodzaak om het huis af te breken. Zo ook zal iemand die „donker” is, het overleven.

De diepere betekenis van de analogie van de Gemara is niet moeilijk in te zien. De vlek die in dit geval door de *tsara'at* veroorzaakt werd, vertegenwoordigt de onvolkomenheden die aanwezig zijn in het karakter van ieder mens op deze wereld. Hoe meer iemand zich in het openbaar begeeft, des te waarschijnlijker zullen deze onvolkomenheden aan het licht worden gebracht (zoals iedereen, die zich wel eens voor een openbaar ambt beschikbaar heeft gesteld, zal kunnen getuigen). Dit kan op zijn beurt iemands leven verkorten (want zonden die publiekelijk bekend zijn, veroorzaken een „Chiloel Hasjem” – een ontwijding van G-ds Naam). De gebreken van iemand, die in het donker blijft, zullen verborgen blijven en zullen daarom niet veroorzaken dat hij vroegtijdig zal overlijden.

Het is misschien om deze zelfde reden dat onze Geleerden gezegd hebben (in Pesachiem 87a): „Wee voor de functies van leiderschap, want zij begraven de personen die ze uitvoeren.” Hoe meer iemand zich privaat blijft gedragen, des te langer is hij bestemd om te leven.

II

Nog afgezien van een lang leven is de beloning voor iemand die zich bescheiden gedraagt enorm. De Gaon van Wilna schrijft (In „Èven Sjelema”) dat voor iedere seconde dat iemand „zijn eigen mond snoert” door niet te reageren op een belediging of vernedering, hij beloond zal worden met het recht om te genieten van het intense „verborgen licht” dat gereserveerd is voor de ware rechtvaardigen in de Komende Wereld. Hoewel de Gaon geen bron vermeldt voor deze uitspraak, mogen we aannemen dat deze uitspraak geïnspireerd werd door de woorden van de Gemara in Gittin:

Zij die worden beledigd maar niet terug beledigen, en zij die zich horen vernederen maar niet reageren... over hen wordt gezegd (Sjoftiem 5:31): „Zij die [Hasjem] liefhebben zullen zijn als de zon wanneer die uit alle macht schijnt.”
(Gittien 36b)

Wat bedoelt de Gemara ermee, dat mensen die zich tolerant gedragen, zullen „zijn als de zon wanneer die schijnt uit alle macht”? Onze Geleerden vertellen ons dat de helderheid van de zon in deze wereld gedimpt is. Maar in de Komende Wereld komt die helderheid terug op volle sterkte (Avoda Zara 3b). Dit is klaarblijkelijk een referentie naar het „verborgen” Oerlicht, dat Hasjem van deze wereld verwijderde bij het begin van de Schepping en bewaarde als beloning voor de rechtvaardigen in de Komende Wereld (*Rasji* op Bereisjet 1:4). Wanneer de Gemara ons vertelt dat de bescheiden mens „zal zijn als de zon, wanneer die schijnt uit alle macht,” dan wordt daarmee bedoeld dat hij het verdient om te genieten van het Oerlicht in de Komende Wereld. Dit is de bron van de stelling van de Gaon van Wilna, dat de beloning voor bescheidenheid en verdraagzaamheid het privilège is om te genieten van het „verborgen licht.”

En inderdaad zien we dat Mosjé, de nederigste van alle mensen, gezegend was met deze zegen. *Rasji* vertelt ons (in Bamidba 27:20) dat het „gezicht van Mosjé was als de zon.” Dat was de beloning van Mosjé's bescheidenheid.

III

Blijft nog te verklaren wat het verband is tussen „schijnen met het licht van de zon” en de deugd van bescheidenheid. In welk opzicht is dit een passende beloning?

De Meïri (een 14e eeuwse commentator uit de Provence) suggereert in Gittien de volgende verklaring: In Choellien (60b) vertelt de Gemara ons dat toen de zon en de maan geschapen werden, zij met gelijke intensiteit schenen. De maan had het gevoel dat het onmogelijk was dat „twee koningen zouden regeren onder één kroon,” en verzocht Hasjem deze onconfortabele situatie recht te zetten, in de verwachting dat de oplossing in zijn eigen voordeel zou zijn. Maar Hasjem antwoordde dat het de maan zou zijn, die kleiner zou moeten worden, om het probleem op te lossen. Zo zal het resultaat ook zijn, verklaart de Meïri, als iemand zichzelf wil verheerlijken ten koste van een ander. Het slachtoffer van de belediging zal „schijnen als de zon,” die niet klaagde bij Hasjem en die daarom niets verloor van zijn luister, terwijl de ander in status verlaagd werd.

We kunnen daaraan toevoegen dat het „schijnen van de zon” de immanente Aanwezigheid van Hasjem” vertegenwoordigt –het woord ‘Sjemmesj’ (dat ‘zon’ betekent in het Hebreeuws) is een benaming voor Hasjem, zoals het vers (Tehilliem 84:12) zegt: „Hasjem is een Sjemmesj en een schild” (Sota 10a). Door te stellen dat het gezicht van een bescheiden mens zal schijnen als de zon, zeggen onze Geleerden dat de *Sjechina* – de G-ddelijke Aanwezigheid van Hasjem – op die persoon rust.

In Sota 5a wordt ons verteld dat Hasjem Zijn *Sjechina* alleen laat rusten op bescheiden mensen, en dat afhankelijk van iemands nederigheid de G-ddelijke Aanwezigheid op hem rust. Dit is precies wat de Gemara bedoelt als het zegt dat de bescheidene zal schijnen als de zon in al zijn glorie. Het „schijnende gezicht” van hen die niet reageren als ze worden beledigd en het rusten van de *Sjechina* op een deemoedig persoon, zijn twee verschillende beschrijvingen van dezelfde situatie.

IV

In Pirkei Avot (4:4) wordt ons geleerd: „Wees heel, heel erg bescheiden.” De Rambam (Maimonides) schrijft in zijn commentaar op deze Misjna over de uitdrukking ‘bescheiden’ (lett.: *sjefal roeach* – een lage geest) dat hier meer dan alleen maar bescheidenheid bedoeld wordt. Een lage geest is een extreme vorm van zichzelf wegcijferen, naar de achtergrond dringen. En de Misjna vertelt ons dat zelfs een dergelijke extreme bescheidenheid niet voldoende is – men moet „heel, heel erg bescheiden” zijn.

De Rambam gaat verder en zegt dat hoewel het in het algemeen te prefereren is om uitersten in karaktereigenschappen te vermijden (zoals gierigheid of overmatige vrijgevigheid, ascese of onmatigheid, etc.), er bij bescheidenheid geen „te veel” bestaat. De gevaren waartoe arrogantie kan leiden, maken dat wijze en rechtvaardige mensen **iedere** gelijkenis daarmee vermijden. (Zie Sota 5a: „Gedraag je niet arrogant, zelfs niet een beetje.” De Rambam geeft een soortgelijke regeling over dit onderwerp in de Misjna Tora, Hil. De’ot 2:3.) Dit is het niveau van nederigheid dat Mosjé bereikte.

Vaak vertellen de Geleerden van de Talmoed (*Chazal*) dat: „Iemand **altijd** (*le’Olam*) zus en zo moet doen,” of: „Iemand moet zich **altijd** zo en zo gedragen.” Op het eerste gezicht lijken zulke algemene uitspraken in strijd te zijn met de Rambams ‘gouden middenweg.’ Volgens de Rambam is er geen gedrag of handeling die men **altijd** zou moeten navolgen. Alles moet altijd gedaan worden met mate, hetgeen betekent dat soms iets van een tegenovergestelde aard gekozen moet worden. Maar bij nader onderzoek kan worden ontdekt dat *Chazal* deze uitdrukking alleen maar gebruikten wanneer ze het hadden over de eigenschap van bescheidenheid. Hier zijn enkele voorbeelden:

- „Men moet **altijd** nederig zijn, zoals Hillel (*Sjabbat 30a*).
- „Men moet zijn naaste **altijd** gunstig beoordelen (geef hem het voordeel van de twijfel)” (*Avot 1:6*).
- „Men hoort **altijd** donker (onopvallend) zijn (*Sanhedrin 92a*).
- „Men hoort **altijd** buigzaam te zijn als een riet, en niet stram als een ceder” (*Ta’aniet 20b*).
- „Men hoort **altijd** minder te eten en te drinken dan men kan verdragen, zich kleden overeenkomstig wat hij zich kan permitteren en men moet zijn vrouw en kinderen eren boven wat hij zich kan permitteren” (*Chollien 84*).
- „Men moet er **altijd** zorgvuldig in zijn om zijn eer niet te overdrijven” (*Midrasj Tanchoema, Kie Tissa, nr. 13*)

Daar deze uitdrukking gebruikt wordt in verband met de eigenschap van bescheidenheid, is het in perfecte overeenstemming met de richtlijnen voor karaktereigenschappen die de Rambam geeft – er is geen ruimte voor matigheid als het gaat om nederigheid! Mogen we er allemaal in slagen het te verdienen dat we zelf een dergelijke mate van perfectie kunnen bereiken.

(Met dank aan Rabbi Mordecai Kornfeld)

MISJNA VAN DE WEEK

PEA – HOOFDSTUK 3

Misjna 4

הָאִמָּהוֹת שֶׁל בְּצָלִים חִיבוֹת בְּפֶאֶה, וְרַבִּי יוֹסִי פוֹטֵר. מִלְּבָנוֹת הַבְּצָלִים שְׂבִיִן הֵיֶרֶק, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, פֶּאֶה מְכַל אֶתְד וְאֶתְד. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, מֵאֶתְד עַל הַכֹּל:

De moederuien¹ zijn *pea* verplicht, maar Rabbi Jossi stelt ze vrij². De rechthoeken met uien³ tussen de groente⁴, [daarvan] zegt Rabbi Jossi: *pea* van ieder apart, maar de geleerden zeggen: één voor alles⁵.

Aantekeningen bij Misjna 3:4

1. **De moeder uien** – Grote uien die men [in de grond] laat zitten om zaad te vormen [zaad-uien] (*RAV*).
2. Want ze zijn niet geschikt om te eten, maar de halacha is niet volgens R. Jossi (*RAV*).
3. Bedden met uien.
4. **Rechthoeken met uien tussen de groente** – [Die verspreid liggen tussen de groente.] R. Jossi is van mening dat de groente een ander soort zaad vormt en dat het niet gebruikelijk is dat men uien zaait tussen de groente. En hierboven, in hoofdstuk 2 (§ 1) hebben we geleerd dat ander zaad een afscheiding vormt. [Daarom vormt de groente afscheidingen tussen de uienbedden en moet men volgens R. Jossi, van ieder apart *pea* geven]. Maar de halacha is niet volgens R. Jossi (*RAV*).
5. De geleerden menen dat de groente geen afscheiding vormt, omdat ook de uien een soort groente zijn.

UIT DE TALMOED

Traktaat Nazier 52a

De Geleerden en de Patholoog

Wanneer een Nazier in contact komt met alleen maar de ruggengraat en de schedel van een lijk, dan is zijn *naziroet* onderbroken, omdat hij ritueel onrein is geworden. Hij moet dan door een reinigingsproces gaan, zijn haar afscheren en daarna weer helemaal opnieuw beginnen, om zijn eed te volbrengen. In de loop van de discussie over de vraag of de Misjna ‘een ruggengraat *en* een schedel’ bedoelt, of ‘een ruggengraat *of* een schedel’, citeert de Gemara een uitspraak van Rabbi Jehoeda (*Tosefta, Ohalot 4:2*), over het standpunt van zijn *rebbe*, Rabbi Akiva.

Op zes punten betreffende de rituele onreinheid verschilde Rabbi Akiva met de meerderheid van de Geleerden, maar gaf hij hen uiteindelijk gelijk. Eén hiervan was de vraag of een skelet, dat is opgebouwd uit de delen van twee lijken, rituele onreinheid van een dode kan veroorzaken aan iemand die daarmee in aanraking is gekomen. Hij noemt zelfs een geval waarin een kist vol met menselijke botten naar de synagoge van de kopersmeden gebracht werd, en werd neergezet in een onoverdekt gedeelte van het gebouw. (Tosafot verklaart dat dit een voorzorgsmaatregel was om iedereen, die de synagoge binnenkwam, te beschermen opdat men niet onrein zou worden doordat men met de beenderen onder eenzelfde dak zou zijn, voor het geval dat er beslist zou worden dat ze onreinheid veroorzaakten.) Totus, de arts en al andere medische deskundigen – de pathologen van die dagen – kwamen de synagoge binnen en onderzochten de beenderen. Ze beslisten dat er van geen enkele lichaam een complete ruggengraat aanwezig was.

Daar een complete ruggengraat, samengesteld uit delen van twee lichamen het onderwerp van discussie was tussen Rabbi Akiva en zijn collega's, werd er besloten te stemmen, ten einde de status van de beenderen vast te stellen. De stemming begon bij Rabbi Akiva en toen hij tot ieders verbazing verklaarde dat de beenderen geen onreinheid veroorzaakten, realiseerden zij zich dat hij zijn mening had herzien en nu met zijn collega's instemde.

Tosafot wijst erop dat wanneer er pathologen nodig waren om vast te stellen dat de botten, die een ruggengraat vormden, niet van één lichaam afkomstig waren, we moeten aannemen dat zij gebroken waren en dat er daarom experts nodig waren om de zaak te analyseren. Als dit zo is, vraagt hij, hoe zouden ze dan onreinheid kunnen veroorzaken, nu we slechts enkele regels eerder geleerd hebben, dat een ruggengraat die verbrijzeld is, geen onreinheid kan veroorzaken (*Tosefta, Ohalot2:3*)? In antwoord hierop verwijst Tosafot ons naar het tweede deel van de halacha, die in de *tosefta* wordt aangehaald. Daar staat dat als die verbrijzelde ruggengraat in een graf ligt, het wel onreinheid veroorzaakt, omdat we een traditie van Sinai hebben, dat een graf werkt als een samenstellende factor. Het probleem voor de Geleerden, concludeert Tosafot, was wat de

toestand van iemand zou zijn die in contact was gekomen met een graf, waarin deze beenderen begraven lagen. Als er genoeg waren geweest om de ruggengraat van een enkele Jood te vormen, dan zouden ze dus onreinheid veroorzaken. Daarom werden Todus en zijn collega's uitgenodigd om hun deskundige mening te geven.

Als voetnoot: de Gemara haalt Rabbi Sjim'on aan,, een andere leerling van Rabbi Akiva, die het niet eens is met het verslag van Rabbi Jehoeda, dat hun *rebbe* zijn mening over dit onderwerp had herzien. Om dit te bewijzen verklaarde hij nadrukkelijk: „Tot zijn laatste dag hield Rabbi Akiva vol dat zelfs een ruggengraat, opgebouwd uit delen van twee lichamen onreinheid veroorzaakt. Of hij zijn mening na zijn dood heeft herzien, is mij niet bekend!” Nadat hij zich realiseerde dat deze uitspraak smaakte naar gebrek aan eerbied voor zijn *rebbe*, vastte Rabbi Sjim'on uit berouw, zo lang, totdat zijn tanden zwart waren geworden.

De Plaats bij het Raam

Een waar verhaal (Met toestemming overgenomen uit HaModiah)

Moisje Wiezelmans plaats was vlak naast het raam. Het was een groot raam, van het plafond tot de grond, waar Moisje heerlijk door naar buiten kon kijken. Dat was erg fijn voor Moisje, want Moisje had het erg moeilijk om zich op de klas te concentreren, en dat raam gaf hem een comfortabele gelegenheid om naar buiten te kijken iedere keer dat hij zich verveelde (en hij verveelde zich vaak). Niet dat Moisje geen goede leerling wilde zijn, maar goede wil is niet altijd voldoende en daarom stond Moisje onveranderlijk onderaan de lijst van de goede leerlingen.

Het werd zomer en dat bracht de atmosfeer van vakantie met zich mee. In Moisje's huis baadden Moisje's zusters zich in de weelde van hun vrijheid. Ze sliepen lang uit en kwamen laat aan het ontbijt, kleedden zich gemakkelijk, gingen heerlijk zwemmen, kortom ze genoten. En iedereen was daar gelukkig mee.

Behalve Moisje.

Moisje was de oudste zoon thuis en hij moest iedere ochtend vroeg opstaan. Niet dat hij lui was, maar het was niet eerlijk, dat hij iedere ochtend vroeg naar sjoel en dan naar school moest, terwijl zijn zusters heerlijk konden uitslapen.

Moisje besloot er iets aan te doen. Hij besloot een dag vrij te nemen.

Vader en moeder Wiezelman waren niet de strengste ouders. Ze begrepen best hoe een jongen als Moisje zich moest voelen wanneer al zijn zusters vakantie hadden en hij de enige was die de molensteen moest rondlaten draaien. Dus toen hij aankondigde dat hij een dag vrij van school wilde nemen, maakte niemand daar een groot probleem van. Ze vroegen hem alleen wat hij van plan was die dag te gaan doen.

Moisje besloot naar de Bijbelse dierentuin te gaan met z'n vriendje Joni. De familie vond het een goed idee.

Moisje moest nog beslissen welke dag hij vrij zou nemen en na lang nadenken besloot hij dat woensdag daar de meest geschikte dag voor was. De weersvoorspelling voor die dag was uitstekend en zijn vriendje Joni was al net zo enthousiast als Moisje.

Het was een mooie, warme zomerse dag in Jeruzalem en de bus was leeg toen hij optrok naar de halte op de hoek. Ze stapten in de bus en namen plaats achterin de bus. Ze doken in hun knapzak en begonnen vast aan hun lunch voor die middag. Ze hadden genoeg eten en snoep bij zich voor een wandeltocht van vijf dagen naar het noorden. Spoedig waren ze bij de dierentuin en begonnen hun ronde langs de dierenhokken. Moisje had een heerlijke tijd, en hij had nauwelijks tijd gehad om aan zijn klas te denken.

Aan de andere kant van de stad was alles normaal. Het was een heerlijke dag, met met massa's mensen die de markt bevolkten. De terrasjes zaten vol met toeristen en de geur van sjwarma en falafel hing in de lucht. Uit auto's en huizen klonk muziek. Jaffa Street was vol mensen, op zoek naar een koopje of voor iets exclusiefs. De menigte stroomde over naar de King George Street aan de ene kant en naar de Machanee Jehoeda markt aan de andere kant. Uit de bakkerijen steeg de geur van verse koeken op.

De explosie kwam onverwachts en zonder waarschuwing. Een enorme *BOEM* weergalmde door de markt en binnen een seconde was de gewone, heerlijke dag tot een verleden.

Het stof van de bom was nog nauwelijks tot rust gekomen, toen het geluid van een twee bom de oude buurt

verscheurde, die een regen van granaatscherven in iedere richting sproeide. Met zestien doden en 170 gewonden zou deze aanslag een van de zwaarste aanslagen van de geschiedenis blijken te zijn.

Niemand voelde zich nog ergens veilig. Velen waren bang om hun huis te verlaten en mensen waren woedend op hun leiders, die het toestonden dat zulke gruwelijkheden keer op keer konden plaatsvinden. Mensen konden niet meer normaal functioneren als zij de knalpot van een vrachtwagen hoorden, denkend dat het weer een terreuraanslag was. Mensen waren bang voor hun eigen schaduw.

Ambulances kwamen met gillende sirenes en gierende remmen, terwijl de gewonden het uitschreeuwden van de pijn. Politie leidde verdwaasde omstanders op een afstand. Een vrouw, met haar kleren in vlammen liep gillend en schreeuwend om hulp in het rond. Een chassied die naar de plaats van het onheil was toegesneld, deed zijn lange jas uit en iemand anders wikkelde hem om de ongelukkige vrouw, om de vlammen te doven, waarmee hij haar leven redde. (Een fotograaf fotografeerde de scene en die foto kwam op de voorpagina van sommige van de meest vooraanstaande nieuwsbladen van de wereld als een meer dan nauwkeurig portret van de gruweldaad.

Toen de slachtoffers van de scene waren verwijderd, begonnen de kooplieden hun spullen weer bij elkaar te zoeken. Iedereen deed zijn best om alles weer op te ruimen. Iedereen was woest maar vast beraden door te gaan, ondanks de afschuwelijke aanslag. De volgende dag zou de zon opgaan boven een fris schoongemaakte markt, waar kraamhouders hun best hadden gedaan om alles er te laten uitzien, alsof er niets was gebeurd.

Maar ondanks hun beste inspanning bleven er toch nog wel enkele tekens over. Daar waren de gebroken ruiten, planken voor ramen en bloedvlekken op het wegdek, die weigerden gehoor te geven aan het energieke geboen.

Moisje had een heerlijke dag gehad in de dierentuin en hij voelde zich in staat om weer naar school terug te keren. Bij het ontbijt vroeg hij aan zijn vader om een briefje, waarin zijn afwezigheid van de vorige dag verklaard zou worden aan zijn *rebbe*. Zijn vader wist niet wat hij moest schrijven, want er was geen echte goede reden voor Moisje's absentie. Maar Moisje had een briefje nodig als hij naar zijn klas terugkeerde, dus vader schreef dat Moisje een vrije dag had nodig gehad en dat hij had besloten hem die te geven, in de hoop dat dit zijn concentratie en studie op school ten goede zou komen.

Met zijn briefje in zijn hand klom Moisje in de schoolbus, vol verwachting om zijn ervaring van de vorige dag aan zijn schoolvriendjes te kunnen vertellen. De bus reed door de straten van Jeruzalem, op weg naar zijn school.

Toen zij langs de Machanee Jehoeda kwamen, keek Moisje met belangstelling naar buiten, om te zien of er nog iets te zien was van de aanslag van de vorige dag. Sommige winkels waren gesloten en sommige ramen waren met planken dichtgetimmerd. Aan enkele ramen ontbrak het glas. Maar voor het grootste deel was alles opgeruimd. Israëli's weten hoe ze moeten opruimen en schoonmaken. Ze weten hoe ze hun angsten moeten begraven achter een facade van normaliteit.

Toen hij de school binnenging, klom hij de trap op naar zijn klaslokaal, met zijn briefje in zijn hand. Hij verwachtte niet werkelijk dat zijn *rebbe* moeilijk zou doen over zijn afwezigheid van de vorige dag, maar je weet maar nooit.

Toen hij de klas binnen ging, stapte hij regelrecht op zijn *rebbe* af. De meeste van zijn klasgenoten zaten al klaar met hun boeken voor hun neus. Hij overhandigde het briefje aan zijn *rebbe* en zei: „Dit is voor gisteren.” Maar zijn *rebbe* wuifde hem weg met zijn hand, alsof hij wilde zeggen: „Doe geen moeite, je hebt geen briefje nodig!”

Maar Moisje drukt het briefje in de hand van zijn meester. Hij wilde dat die zou weten wat hij de vorige dag gedaan had. Maar de meester weerde het af.

Toen greep hij Moisjes hand en sprak met een stem die als van heel ver weg klonk:

„Het is in orde Moisje,” zei zijn meester. „Je hebt geen briefje nodig. We zijn alleen maar blij dat je gisteren niet hier was!”

Waar praat de *rebbe* over? dacht Moisje verbaasd. Daarop wees de *rebbe* naar de andere kant van het klaslokaal. De plaats waar Moisje het grootste deel van zijn tijd zat.

„Gisteren,” verklaarde de *rebbe*, „toen de bommen ontploften, werd dat raam naast jouw zitplaats verbrijzeld in duizende stukjes, en al dat glas belandde precies op jouw tafel en stoel – nergens anders, alleen op jouw plaats!”

Moisjes bloed stelde. Het raam, waar hij iedere dag zo graag door naar buiten keek, was weg, bedekt met brede planken. Zijn tafel was nu schoon, maar Moisje staarde ernaar, en hij stelde zich in gedachten voor hoe dat er gisteren moest hebben uitgezien: talloze glasscherven met vlijmscherpe hoeken, die de stoel bedekten... zijn stoel.

Maar Moisje was daar niet. Hij was in de dierentuin – ver weg van het raam.